

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

A. ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΕΝΕΡΓΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Βασικοί άξονες

- Η αξία της παιδείας (οι φορείς και ο ρόλος τους) - Δια βίου μάθηση.
- Διάκριση των όρων παιδεία - εκπαίδευση (Ανθρωπιστική παιδεία - Τεχνοκρατική εκπαίδευση)
- Παιδεία - Ενεργός Δημοκρατικός πολίτης
- Η εκπαίδευση και ο ρόλος της ειδικά στην εποχή μας.
- Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και η σχέση του με το μαθητή.
- Παγκοσμιοποίηση και εκπαίδευση - Ευρωπαϊκή διάσταση - Εκπαίδευση και νέες πραγματικότητες.
- Το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα (αρνητικά – τρόποι επίλυσης)
- Το όραμα για ένα ιδανικό σχολείο - Ισότητα ευκαιριών στη μόρφωση

B. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ - ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Βασικοί άξονες

- Αρνητικά της διαφήμισης - επιπτώσεις κυρίως στους νέους.
- Αρνητικά καταναλωτισμού - συνέπειες στον σύγχρονο άνθρωπο - τρόποι αντιμετώπισης.
- Καταναλωτισμός - Οικολογία.
- Καταναλωτισμός - Ελευθερία - απώλεια εσωτερικής ελευθερίας - υποδούλωση στα υλικά αγαθά.

Γ. ΕΠΙΣΤΗΜΗ –ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Βασικοί άξονες

- Αρνητικά και θετικά της τεχνολογίας – τρόποι σωστής χρήσης.
- Η/Υ στη ζωή μας. Προοπτικές - κίνδυνοι ειδικά για τους νέους - εισηγήσεις για σωστή χρήση. Η/Υ - Εκπαίδευση.
- Κλωνοποίηση - θετικά - αρνητικά - εισηγήσεις.
- Ο ρόλος του Επιστήμονα στη σύγχρονη εποχή.

Δ. ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Βασικοί άξονες

- Αξία φύσης - αίτια καταστροφής - συνέπειες - τρόποι αντιμετώπισης.
- Τεχνολογία - Καταναλωτισμός - Οικολογία.
- Παιδεία - Οικολογία
- Ελευθερία - Οικολογία .

Ε. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Βασικοί άξονες

- Ορισμός - εξωτερική - εσωτερική ελευθερία - αξία ελευθερίας.
- Απώλεια ελευθερίας του σύγχρονου ανθρώπου - αίτια - συνέπειες - τρόποι αντίστασης σε εσωτερικούς και εξωτερικούς εξαναγκασμούς.
- Η ελευθερία συνδέεται με όλα τα πιο πάνω θέματα - παιδεία - καταναλωτισμός - τεχνολογία - οικολογία κ.λ.π.

ΣΤ. ΚΥΠΡΟΣ – ΕΛΛΑΔΑ – ΕΥΡΩΠΗ – ΚΟΣΜΟΣ

Βασικοί άξονες

- Κύπρος και ένταξη στην Ευρώπη. Προοπτικές - προβλήματα, κίνδυνοι - τρόποι απάμβλυνσης αρνητικών.
- Θέμα δοκιμίου Ελληνικής Πρεσβείας. Προκλήσεις της Ευρώπης - προβλήματα - Ρόλος του Ελληνικού πολιτισμού - Αξίες του Ελληνικού πολιτισμού και ο ρόλος τους στο σύγχρονο κόσμο .
- Διαπολιτισμικός διάλογος - ρατσισμός - ξενοφοβία - σεβασμός στην διαφορετικότητα.

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Α. ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΕΝΕΡΓΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Η συστηματική και ολόπλευρη καλλιέργεια όλων των πνευματικών-νοητικών, συναισθηματικών και ψυχικών αναγκών του ατόμου. Ηθικοπλαστικός ο ρόλος της. Σήμερα δίνεται έμφαση στην Εκπαίδευση – γνωσιολογική κατεύθυνση του σύγχρονου σχολείου. Ανάγκη για επαναπροσδιορισμό του ρόλου του σχολείου στην σύγχρονη κοινωνία με τα ποικίλα προβλήματα. Κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας ο άνθρωπος και οι ανάγκες του. Ανθρωπιστική παιδεία.

ΓΕΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

- **Χρησιμοθηρική γνώση**

Σχολεία προθάλαμοι πανεπιστημίων - εξετασιοκεντρικό σύστημα. Στείρα απομνημόνευση - Ατομικισμός - Έλλειψη συλλογικής συνείδησης - οξύνει τον ανταγωνισμό .

- **Εξειδίκευση – μονομέρεια**

Το σχολείο παράγει τεχνοκράτες - στελέχη επιχειρήσεων - εξυπηρετεί την αγορά εργασίας. Συμβάλλει στην καλλιέργεια υλιστικού πνεύματος και θεοποίηση του χρήματος - επιλογή μαθημάτων με χρησιμοθηρικά κριτήρια - μονοδιάστατοι άνθρωποι.

- **Εγκατάλειψη ανθρωπιστικής παιδείας**

Δεν μεταλαμπαδεύει αξίες, ιδανικά και στάσεις ζωής. Έλλειψη προτύπων για τους νέους - κρίση αξιών.

ΠΙΟ ΕΙΔΙΚΑ / Κυπριακό σχολείο και εισηγήσεις

- **Αναθεώρηση αναλυτικών προγραμμάτων:** Ένταξη μαθημάτων σύγχρονου προβληματισμού π.χ οικολογία κ.λ.π

- **Παρωχημένα βιβλία:** Γνώσεις ξεκομμένες από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Ανάγκη εκσυγχρονισμού των διδακτικών βιβλίων της Ιστορίας για καλλιέργεια υγιούς Εθνισμού και καταπολέμηση Εθνικισμού. Έμφαση σε αυτά που ενώνουν τους λαούς.

- **Έλλειψη σωστού επαγγελματικού προσανατολισμού.** Οι νέοι οδηγούνται στην επαγγελματική αποτυχία – ανεργία - λάθος επιλογές. Αύξηση των συμβούλων.

- **Αναχρονιστικές μέθοδοι διδασκαλίας:** Στείρα απομνημόνευση. Έμφαση στην καλλιέργεια δεξιοτήτων. Ο μαθητής να μαθαίνει πώς να βρίσκει μόνος του τη γνώση. Στόχος η δια βίου μάθηση.

- **Σχέσεις μαθητών – καθηγητών:** Έλλειψη επικοινωνίας. Ανάγκη για αλληλοσεβασμό. Κλίμα συνεργασίας και ομαδικότητας στην τάξη.

- **Εκδημοκρατικοποίηση:** Σωστή λειτουργία του θεσμού των μαθητικών συμβουλίων. Αυτονομία του μαθητικού συνδικαλισμού. Πολιτικοποίηση των αυριανών ενεργών πολιτών.
- **Αναβάθμιση Τεχνικών Σχολών.** Ενημέρωση γονέων και μαθητών για καταπολέμηση της προκατάληψης για τα επαγγελματικά λύκεια. Διέξοδος σε μεγάλο αριθμό μαθητών που δεν μπορούν ή δεν ενδιαφέρονται να φοιτήσουν στο Λύκειο.

ΛΥΣΕΙΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

- **Αρμονική σύζευξη ανθρωπιστικής και τεχνοκρατικής Εκπαίδευσης.** Το σχολείο πρώτα θα πλάσει τον άνθρωπο και μετά θα τον διδάξει. Ο μονοδιάστατος άνθρωπος μακροπρόθεσμα δεν βοηθά ούτε τον εαυτό του ούτε την κοινωνία.
- **Καλλιέργεια κριτικής σκέψης.** Προωθεί τον προβληματισμό, τη συνεργασία ανάμεσα στους λαούς, την αλληλοαποδοχή. Οικουμενική Παιδεία ανοικτή στις προκλήσεις .
- **Επιμόρφωση εκπαιδευτικών** στις νέες πραγματικότητες. Κίνητρα από την πολιτεία για συνεχή ανανέωση γνώσεων, δεξιοτήτων και διδακτικών μεθόδων.
- **Ελεύθερη λειτουργία μαθητικών συμβουλίων.** Έτσι οι μαθητές μαθαίνουν να διεκδικούν, να σέβονται την πλειοψηφία, να συνεργάζονται, να πειθαρχούν .
- **Ολοήμερο σχολείο.** Θα καλύψει μαθησιακά κενά, την καταπολέμηση της παραπαιδείας, την ανάπτυξη κλίσεων και ενδιαφερόντων των μαθητών. Ίσες ευκαιρίες σε όλους Καταπολέμηση ανισοτήτων. Υγιής απασχόληση μαθητών. Προαγωγή του πολιτισμού.
- **Αναβάθμιση του θεσμού των συμβούλων** .Αύξηση του αριθμού τους σε κάθε σχολείο, επαρκής αριθμός για κάλυψη των αναγκών των μαθητών, τόσο για την επαγγελματική τους καθοδήγηση, όσο κυρίως για τη σωστή αντιμετώπιση των σύνθετων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι σημερινοί νέοι και νέες.

ΕΚΘΕΣΗ: Ευρωπαϊκή Διάσταση στην εκπαίδευση

1^{ος} Ενδεικτικός πρόλογος

Αδιαμφισβήτητα, ζούμε στην εποχή της γενικότερης κρίσης και των τεράστιων αλλαγών και ανακατατάξεων. Κυριολεκτικά τον σύγχρονο Ευρωπαίο πολίτη βασανίζουν / ταλανίζουν πλήθος προβλημάτων όπως η οικονομική κρίση, η τρομοκρατία, το φλέγον μεταναστευτικό ζήτημα, τα τεράστια ποσοστά ανεργίας, η κρίση στον θεσμό της Δημοκρατίας και ταυτόχρονα καλείται να ανταποκριθεί επάξια σε τεράστιες προκλήσεις που αφορούν άμεσα και την ιδιωτική αλλά και τη συλλογική του ζωή. Όλα αυτά τον επηρεάζουν και τον αφορούν άμεσα, ενώ, ταυτόχρονα θα κρίνουν το μέλλον του ως Ευρωπαίου αλλά και ως παγκόσμιου πολίτη .

2^{ος} Ενδεικτικός πρόλογος

Αναμφίβολα, ζούμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου άνθρωποι, προϊόντα και ιδέες διακινούνται ελεύθερα χωρίς σύνορα. Ζούμε ταυτόχρονα σε μια εποχή γενικότερης κρίσης στην οικονομία, στον πολιτισμό, στη δημοκρατία και στις ηθικές αξίες. Ο κόσμος του καταναλωτισμού, της παθητικοποίησης, της ιδιοτέλειας και των ανισοτήτων είναι, δυστυχώς πια, μια πολύ άσχημη και δυσοίωνη πραγματικότητα, η οποία έρχεται να κλονίσει το παρόν αλλά και το μέλλον της Ενωμένης Ευρώπης.

Κυρίως μέρος

1^η πραγματικότητα

Είναι γεγονός γενικότερα αποδεκτό, πως εδώ και αρκετό καιρό η Ευρώπη αλλά και ολόκληρη η ανθρωπότητα αντιμετωπίζουν μια από τις πιο δύσκολες περιόδους της ιστορίας τους / διανύουν μια από τις πιο μελανές σελίδες της ιστορίας τους. Η κρίση στον θεσμό της Δημοκρατίας, είναι πια γεγονός, μια άμεση απειλή των δικαιωμάτων αλλά και των καθηκόντων των πολιτών του σήμερα. Εξαιτίας των τεράστιων κοινωνικών προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν σήμερα οι χώρες ανά το παγκόσμιο, όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία και η έλλειψη κοινωνικών παροχών στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, η Δημοκρατία, ως θεσμός πολιτικής οργάνωσης, έχει κλονιστεί και έχει αρχίσει να απαξιώνεται.

2^η πραγματικότητα

Ταυτόχρονα, η κρίση δεν περιορίστηκε μονάχα στον κλονισμό της Δημοκρατίας ως θεσμού , αλλά επηρέασε και τις κοινωνικές σχέσεις των πολιτών, τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Στις σύγχρονες Ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις επικρατεί η ιδιοτέλεια, η ανηθικότητα, ο αμοραλισμός ενώ τα φαινόμενα βίας και εγκληματικότητας ολοένα και αυξάνονται, απειλώντας άμεσα τη σωστή λειτουργία της κοινωνίας.

3^η πραγματικότητα

Παράλληλα, την εποχή μας χαρακτηρίζει η παγκοσμιοποίηση. Προϊόντα, άνθρωποι και ιδέες διακινούνται ελεύθερα χωρίς όρια και φραγμούς ανά το παγκόσμιο. Η γη έχει μετατραπεί σε ένα πλανητικό χωριό δημιουργώντας τεράστιες προκλήσεις για τον πολίτη του αύριο. Ζούμε πια σε κοινωνίες πολυπολιτισμικές και σύνθετες. Ο πολιτισμικός ανταγωνισμός καθώς επίσης και ο οικονομικός ανταγωνισμός είναι πια γεγονός. Έθνη, όπως ο ελληνισμός, απειλούνται άμεσα να αφομοιωθούν από μεγαλύτερες εθνικές ομάδες ή και να αλλοτριωθούν.

Μεταβατική παράγραφος

Είναι, λοιπόν, γενικότερα αποδεκτό, πως η παιδεία, ως ένας θεσμός άμεσα συνδεδεμένος με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, δεν μπορεί να μένει στάσιμη και άπραγη. Θα πρέπει να αποκτήσει

ευρωπαϊκό και εκσυγχρονισμένο χαρακτήρα για να μπορεί να συμβαδίσει με τις σύγχρονες εξελίξεις.

1^η λύση

Πρώτα και κύρια, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών. Οι Κύπριοι μαθητές, ως αυριανοί Ευρωπαίοι πολίτες δεν γίνεται να υστερούν σε σχέση με τους υπόλοιπους ευρωπαίους νέους όσον αφορά στο επίπεδο της γλωσσομάθειάς τους. Ο οικονομικός και επαγγελματικός ανταγωνισμός είναι τεράστιος στον σύγχρονο κόσμο, επιβάλλοντας νέα προσόντα και ικανότητες. Βέβαια, θα πρέπει η εκμάθηση ξένων γλωσσών να γίνεται με μέτρο και ποτέ εις βάρος της ελληνικής μας γλώσσας .

2^η λύση

Επίσης, θα πρέπει να καλλιεργηθεί η Ευρωπαϊκή ιστορία, μέσα από την ορθή εκμάθηση της ιστορίας πέρα από εθνικισμούς και φανατισμούς, να αμβλύνουμε τις διαφορές μας και να τονώσουμε τα κοινά μας στοιχεία. Τόνωση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων ανταλλαγής μαθητών. Μονάχα αν γνωρίσουμε ορθά την δική μας ιστορία και σεβαστούμε και αγαπήσουμε τον δικό μας πολιτισμό θα μπορέσουμε να σεβαστούμε και να αποδεχτούμε, χωρίς μίσση και πάθη τους υπόλοιπους πολιτισμούς και έθνη. Ενώ, σίγουρα γνωρίζοντας σωστά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της παράδοσης και του έθνους μας μειώνουμε τον κίνδυνο εθνικής αλλοτρίωσης και αφομοίωσης μας από άλλους λαούς .

3^η λύση=

Παράλληλα, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ανθρωπιστική παιδεία. Το σχολείο δεν μπορεί να αφοσιώνεται μονάχα στον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων αλλά οφείλει να τονώσει και τον ηθικοπλαστικό του ρόλο, να διαπλάσει χαρακτήρες, να εμφυσήσει αξίες και ιδανικά στους πολίτες του αύριο. Η αγάπη, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η αλληλεγγύη, η συλλογικότητα, η δημοκρατία και η ειρήνη είναι αξίες που μπορούν να σώσουν την ανθρωπότητα αλλά και το μέλλον μας ως μέλος της Ενωμένης Ευρώπης .

Επίλογος

Συνηθίζεται να λέγεται πως οι μορφωμένοι πολίτες αποτελούν το σημαντικότερο κεφάλαιο μιας χώρας. Οι θέσεις αυτές είναι σημαντικά επίκαιρες. Η παιδεία μας οφείλει και πρέπει να δουλέψει ακόμη περισσότερο για ένα σύγχρονο και ευρωπαϊκό πρόσωπο, για να μην μείνουμε ουραγοί στις εξελίξεις αλλά να είμαστε πρωτοπόροι .

B. ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ – ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Αίτια ανάπτυξης διαφήμισης – καταναλωτισμού.

- πρόοδος της επιστήμης - ανάπτυξη της τεχνολογίας
- υπερπαραγωγή, χρήση μηχανής
- οικονομικά συμφέροντα, πολιτικά συμφέροντα
- υλιστική εποχή
- άνοδος βιοτικού επιπέδου
- γρήγορος ρυθμός ζωής
- σύγχρονος τρόπος ζωής: άγχος, ψυχολογικά προβλήματα, κατάθλιψη, ανία...
- αλλοτρίωση
- μόδα, εγωισμός, τάση αυτοπροβολής (νεόπλουτων κ.ά.), ματαιοδοξία, κενοδοξία, επίδειξη
- ταύτιση έχουν και είναι → έχοντες & κατέχοντες
- βομβαρδισμός διαφημίσεων → ψεύτικες ανάγκες
- ελκυστικές προσφορές / συσκευασίες προϊόντων
- ευκολίες πληρωμής, δόσεις, πιστωτικές κάρτες
- ανόητα πρότυπα, μιμητισμός
- έλλειψη σωστών ιδανικών / στόχων ≠ ιδανικό: υλικός ευδαιμονισμός
- έλλειψη ηθικών προσανατολισμών - βάσεων - αξιών
- έλλειψη ουσιαστικών ενδιαφερόντων
- αδυναμία ικανοποίησης των ουσιαστικών αναγκών του ανθρώπου → υποκατάστατα → καταναλωτισμός
- άδεια - κενή ζωή
- έλλειψη διασκέδασης - ψυχαγωγίας ουσιαστικής
- .....

Συνέπειες

- παράλογη αύξηση των ανθρώπινων απαιτήσεων
- αλαζονεία, πλεονεξία, απληστία...
- αισχροκέρδεια, απάτες, κλεψιές, εγκληματικότητα, βία...
- αλλοτρίωση της εργασίας αλλά και γενικότερη αλλοτρίωση
- άρση των ουσιαστικών ανθρώπινων ενεργειών & δημιουργικότητας
- παθητικοποίηση
- πληθωρισμός, ανεργία...
- υποβάθμιση - αλλοτρίωση ανθρώπινων σχέσεων, απουσία ανθρώπινης επικοινωνίας
- ψευδαισθήσεις: καταναλωτισμός = ευτυχία

- εγωισμός, ατομισμός, προσωπικό συμφέρον, ιδιοτέλεια...
- απουσία αλτρουισμού
- φόβοι, ανασφάλειες, άγχος...
- εξάντληση φυσικών πόρων
- μείωση - εξαφάνιση χλωρίδας - πανίδας
- μόλυνση - καταστροφή περιβάλλοντος
- σκουπίδια, απόβλητα, απορρίμματα
- εμπόδιο στην πνευματική - ηθική αφύπνιση
- στη θέση των ιδανικών τα καταναλωτικά αγαθά - προϊόντα
- ανόητη διαδεδομένη πρακτική: όλα πουλιούνται, όλα αγοράζονται: αγάπη, ιδέες, τέχνη...
- απουσία ελεύθερου χρόνου
- τυποποίηση της συμπεριφοράς - «μαζοποίηση» του ανθρώπου
- αδιαφορία συμμετοχής στα κοινά, στις κοινωνικές, πολιτισμικές... εξελίξεις
- χειραγώγηση, απουσία εσωτερικής ελευθερίας!
- καταναλωτική μανία (ψυχολογικά προβλήματα)
- αναζήτηση νέων υποκατάστατων: αλκοόλ, ναρκωτικά, αυτοκτονίες...
- παραγωγή προϊόντων περισσότερων, καλύτερων, χρηστικότερων...
- βελτίωση - εξέλιξη προϊόντων
- διεύρυνση δυνατοτήτων επιλογής αγαθών, προϊόντων, υπηρεσιών...
- προσφορά εργασίας: διαφημιστές, εργάτες...
- ...

Τρόποι αντιμετώπισης

- συνειδητοποίηση του προβλήματος, αναζήτηση αιτιών
- ενημέρωση
- κριτική προσέγγιση των ποικίλων διαφημιστικών μηνυμάτων
- νομοθετική ρύθμιση διαφημιστικών μηνυμάτων
- παιδεία
- καλλιέργεια ηθικών αξιών
- αυτογνωσία
- προβολή - εκλογή «σωστών» ιδανικών, προτύπων...
- ηθική φιλοσοφηση: μέτρον άριστον
- τοποθέτηση των πραγμάτων στις σωστές τους διαστάσεις
- φιλοσοφηση της ζωής: τι θεωρείται απαραίτητο, ποιες οι πραγματικές ανάγκες
- σωστή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου
- αλλαγή νοοτροπίας: όχι αυτοσκοπός η κατανάλωση

ΠΤΥΧΕΣ :

- 1. Οι διαχρονικοί αγώνες του Ελληνισμού για Ελευθερία και Δημοκρατία**
- 2. Οι πανανθρώπινες αξίες και τα διδάγματα του Ελληνισμού.**
- 3. Κοινά οράματα και επιδιώξεις του ευρωπαίου και του παγκόσμιου πολίτη.**

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ :

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΙ Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΛΛΑ ΚΑΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η μοίρα είναι κοινή για όλους τους ανθρώπους. Άρα η ανάγκη για συνεργασία και ενεργό εμπλοκή στα όποια προβλήματα, τοπικά ή παγκόσμια, είναι η μόνη λύση.

Η παγκοσμιοποίηση επιβάλλει μια νέα Πολιτότητα, τη διαμόρφωση ενός νέου παγκόσμιου πολίτη που θα συνειδητοποιήσει ότι ο πόλεμος, το προσφυγικό, η φτώχεια, η λειψυδρία, οι κοινωνικές ανισότητες η βία η τρομοκρατία και η εγκληματικότητα, οι αλλαγές στο περιβάλλον η απειλή ενός πυρηνικού ολέθρου αφορούν και τον ίδιο και δεν κάνουν διακρίσεις.

Τα σημαντικότερα προβλήματα, Εθνικά και Παγκόσμια είναι τόσα πολλά και τέτοιας εμβέλειας, ώστε η απάθεια η αδιαφορία και η μη συμμετοχή θα επηρεάσει αργά ή γρήγορα τον καθένα μας. Άρα η αδιαφορία είναι συνενοχή και σε κάποια στιγμή θα πληρώσουμε όλοι τις συνέπειές της.

Η συμμετοχή πρέπει να είναι εποικοδομητική, χρειάζεται επαρκή γνώση αφενός των προβλημάτων, που απασχολούν τον άνθρωπο και αφετέρου των ενδεδειγμένων λύσεων.

Την ενεργό συμμετοχή τη χρωστάμε πρώτα από όλα στο ίδιο το ανθρώπινο γένος και στους αγώνες του μέσα στην Ιστορία, για απαλλαγή από κάθε μορφή δουλείας, πνευματικής και σωματικής.

Α΄ ΠΤΥΧΗ : Οι διαχρονικοί αγώνες του Ελληνισμού για Ελευθερία και Δημοκρατία

* Οι αγώνες για Ελευθερία

Ο Ελληνικός πολιτισμός είναι από τη φύση του ηθικοπνευματικός. Όλες οι αξίες και τα επιτεύγματα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού εδράζονται στις αξίες που κληροδότησε ο Αρχαίος Ελληνικός κόσμος στην Ανθρωπότητα. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ κατέχουν προεξάρχουσα θέση. Λόγω της γεωγραφικής του ιδιαιτερότητας, όριο ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, χρειάστηκε από πολύ νωρίς να έρθει αντιμέτωπος με ξένες επιβουλές. Οι Ιστορικές αυτές συγκυρίες οδήγησαν στην ανάπτυξη συλλογικής συνειδησης και διαμόρφωσαν ένα πνεύμα Ελεύθερο, που στάθηκε απέναντι σε εχθρούς ισχυρότερους αριθμητικά και κατάφερε να τους νικήσει με όπλα κυρίως την αγάπη για

την πατρίδα και το ελεύθερο αγωνιστικό φρόνημα. Ήδη από την Ιλιάδα του Ομήρου δια στόματος Έκτορα δηλώνεται ότι ο καλύτερος οϊωνός είναι να αγωνίζεσαι για την πατρίδα «**Εἷς οἰωνός ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης**».

Ο Έλληνας ανέκαθεν αντιλαμβανόταν και αντιμετώπιζε την ίδια τη ζωή ως αγώνα και τη βίωσε ως ένα διαρκές πάθος για την αναμέτρηση με το δύσκολο. Ο Αγώνας και η Νίκη όμως δεν σήμαιναν μόνο τη φυσική επικράτηση επί του αντιπάλου, αλλά κυρίως την καταξίωση της Αρετής. «**Πάτριον ἡμῖν ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι**» θα βεβαιώσει ο Θουκυδίδης. Η Ελληνική έννοια του αγώνα για Ελευθερία είχε πάντα ένα στοιχείο πνευματικότητας. Αργότερα στα κλασικά χρόνια η Ελευθερία ταυτίστηκε ως έννοια με την ευτυχία, κανείς δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος αν δεν είναι ελεύθερος.

Τό εὐδαίμον τό ἐλεύθερον, τό δ' ἐλεύθερον το εὐψυχον

Θουκυδίδης

*Η Ελευθερία είναι απόρροια της ευψυχίας και της γενναιότητας
και μόνο οι ελεύθεροι μπορούν να είναι γενναίοι
και μόνο οι γενναίοι μπορούν να είναι ελεύθεροι.*

Αναμφίβολα όλοι οι λαοί στη χιλιόχρονη πορεία τους αγωνίστηκαν για την προάσπιση της εθνικής τους ελευθερίας. Αυτό που διαφοροποιεί όμως τους αγώνες των Ελλήνων για ελευθερία από τους αντίστοιχους άλλων λαών, ιδιαίτερα στην αρχαιότητα, είναι η αυτόβουλη επιλογή του αγώνα και της αυτοθυσίας χωρίς εξωτερικούς εξαναγκασμούς. Τα παραδείγματα μέσα από την Ιστορία καταδεικνύουν τον «έρωτα» του Έλληνα για την προάσπισή της με όποιο κόστος (βλ.Περσικοί πόλεμοι)

Αλλά και στα νεότερα χρόνια (1821 – Β΄ Π.Π) ο Ελληνισμός απέδειξε έμπρακτα το αγωνιστικό του φρόνημα και το πάθος του για διατήρηση της Εθνικής και πνευματικής του Ελευθερίας.

* Πολίτης και Δημοκρατία ως θεμελιώδεις αξίες του Ελληνικού πολιτισμού.

Η Δημοκρατία είναι το κληροδότημα του Ελληνικού πολιτισμού στην ανθρωπότητα. Δεν είναι απλά ένα σύστημα διακυβέρνησης, είναι πάνω από όλα τρόπος ζωής. Ταυτίζεται άμεσα με την Ελευθερία, τον Διάλογο, την Αξιοκρατία και στηρίζεται στην Ισονομία και Ισηγορία. Απαιτεί για την πραγμάτωσή της πολίτες με βαθιά παιδεία. Γι αυτό και γεννήθηκε στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ., σε μια εποχή που η πόλη είχε κατακτήσει ένα υψηλό πνευματικό επίπεδο.

Παρόλο που είναι το αρτιότερο πολίτευμα, η αποτελεσματική του λειτουργία εξαρτάται από την ποιότητα και τον βαθμό ετοιμότητας των πολιτών της. Στη μορφή που μας παραδόθηκε η συμμετοχή των πολιτών ήταν άμεση, πράγμα που στα μετέπειτα χρόνια ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί κι έτσι περάσαμε στην έμμεση δημοκρατία, όπου οι πολίτες μέσα από καθορισμένες εκλογικές διαδικασίες εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους.

Η Δημοκρατία στηρίζεται στην **Ελευθερία** «**Τό εϋδαιμον τό ελεύθερον, τό δ' ελεύθερον το εϋψυχον**», δηλαδή, η Ελευθερία είναι γενναιότητα και ευδαιμονία - ευτυχία. Πολίτες που δεν είναι ελεύθεροι πνευματικά, δεν μπορούν να εκφράσουν με παρρησία την άποψή τους ούτε να σεβαστούν την αντίθετη άποψη, πολύ δε περισσότερο αδυνατούν να αποδεχτούν την άποψη της πλειοψηφίας.

Η Ελευθερία στηρίζεται στον **Διάλογο**. Την ανταλλαγή διαφορετικών απόψεων για την επίλυση του όποιου προβλήματος. Μέσα από τη γόνιμη διαφωνία και αντιπαράθεση γεννάται η σύνθεση. Στον Αρχαίο Ελληνικό κόσμο η έννοια του διαλόγου, της αντιπαράβολης απόψεων και του ορθού λόγου ήταν δείγμα σκεπτόμενου και ελεύθερου ανθρώπου. Πουθενά αλλού στον Αρχαίο κόσμο δεν αγαπήθηκε τόσο πολύ η δύναμη του λόγου, της σκέψης και της έκφρασης. «**Τίς άγορεύειν βούλεται;**», με αυτό το ερώτημα στην αρχαία αγορά, μπορούσε ο καθένας να ανέβει στο βήμα και να εκφράσει με τόλμη και ελεύθερα την άποψή του.

Η Δημοκρατία στηρίζεται στην **Αξιοκρατία**, στην επιλογή δηλαδή των Αρίστων. Η επιλογή των Αρίστων, απέτρεπε την αναρρίχηση μετριωτήτων σε σημαντικές θέσεις, που θα είχε ως αποτέλεσμα τη διαφθορά και γενικότερα δυσμενείς επιπτώσεις στην κοινωνία και την πολιτεία. Στην αρχαιοελληνική αντίληψη ο ενεργός δημοκρατικός πολίτης ήταν αυτός που δρούσε με απώτερο σκοπό το καλό του συνόλου, αφού μόνο με την ευημερία της πόλεως θα ήταν εφικτή και η προσωπική ευημερία. Δημοκρατικός πολίτης συνεπακόλουθα δεν ήταν αυτός που γινόταν παθητικός δέκτης των κοινωνικών και πολιτικών δρώμενων, αλλά ο πολίτης που παρακολουθούσε και συμμετείχε στις υποθέσεις του κράτους. Αυτή τη θεμελιακή αντίληψη για το ρόλο και την αποστολή του Πολίτη, μας μεταφέρει ο Θουκυδίδης δια στόματος Περικλή στον Επιτάφιο «**τόν μηδέν τώνδε μετέχοντα ούκ άπράγμονα άλλ' άχρείον νομίζομεν**», δηλαδή, ο πολίτης που δεν συμμετέχει στα κοινά είναι αχρείος, μίσημα για την πόλη. Είναι επικίνδυνος, γιατί η αδιαφορία του μπορεί να αποβεί μοιραία για τη Δημοκρατία.

Σήμερα δυστυχώς η αδιαφορία για τα κοινά αυξάνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό και το πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι η στάση αυτή ευδοκιμεί κυρίως ανάμεσα στους νέους ανθρώπους. Σε ένα μεγάλο βαθμό, η στάση τους είναι απότοκο της δυσλειτουργίας της δημοκρατίας στις μέρες μας και της διαφθοράς και ανικανότητας των πολιτικών. Μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον, όπου οι θεμελιακές αξίες της ελευθερίας, της ισονομίας της αξιοκρατίας και του διαλόγου, έχουν δώσει τη θέση τους, στη δημαγωγία τον κομματισμό, τον φανατισμό την αναξιοκρατία και τους μηχανισμούς της προπαγάνδας.

Η αποχή όμως και η απαξίωση της πολιτικής σίγουρα δεν είναι η ενδεδειγμένη λύση. Οφείλουμε όλοι να συνειδητοποιήσουμε τους κινδύνους που μας απειλούν και να αντιληφθούμε πρώτιστα ότι το μέλλον ανήκει σ αυτούς που εξακολουθούν παρά τις αντιξοότητες να ονειρεύονται, να αντιδρούν στη φθορά και την ισοπέδωση και να εργάζονται ατομικά και συλλογικά για ένα κόσμο καλύτερο.

Ο Αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός, πάντα επίκαιρος, γιατί είναι πρώτιστα ένας πολιτισμός πνευματικός, μπορεί και σήμερα να δώσει απαντήσεις στα μεγάλα πολιτικά, κοινωνικοοικονομικά

και ηθικά ζητήματα που ταλανίζουν τον σύγχρονο κόσμο. Αποτελεί ίσως τη μόνη σωστική σχεδία σωτηρίας σε ένα περιβάλλον που καταφάσκει την ύλη ως υπέρτατη αξία και απαξιώνει τον άνθρωπο και τις ανάγκες του.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ - ΕΝΕΡΓΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στις σύγχρονες Δημοκρατίες η βούληση των πολλών εκφράζεται μέσα από τις καθορισμένες διαδικασίες της καθολικής ψηφοφορίας. Οι πολίτες εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους σε τοπικό, κρατικό ή πανευρωπαϊκό επίπεδο. Οι υποχρεώσεις όμως του ενεργού δημοκρατικού πολίτη, δεν εξαντλούνται με τη συμμετοχή του στις εκάστοτε εκλογικές αναμετρήσεις, αλλά οφείλει, με τα μέσα που του παρέχει το Σύνταγμα, να ελέγχει τους αντιπροσώπους του, να ενημερώνεται συνεχώς και να αξιολογεί κατά πόσο οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποί του, ενεργούν σύμφωνα με τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις ή όχι. Παράλληλα οφείλει να είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας των πολιτών και να συμμετέχει σε οργανωμένα σύνολα που δραστηριοποιούνται σε κοινωνικά, περιβαλλοντικά, εκπαιδευτικά ή πολιτιστικά θέματα.

● **ΠΑΙΔΕΙΑ:** Η Παιδεία ως προϋπόθεση της Δημοκρατίας και μόνιμο μέλημα μιας υγιούς δημοκρατικής παιδείας. Μόνο πολίτες με ουσιαστική παιδεία μπορούν να συγκροτήσουν μια δημοκρατική κοινωνία και να συμβάλουν στην ανάπτυξη και πρόοδο τόσο σε Εθνικό όσο και σε Παγκόσμιο επίπεδο.

Στόχος της Παιδείας κάθε χώρας πρέπει να είναι ο Άνθρωπος η καλλιέργεια αξιών, όπως της δικαιοσύνης της αλληλεγγύης, του σεβασμού στο διαφορετικό της ευθυκρισίας και της προάσπισης των δικαιωμάτων όλων. Μέσα από μια ελεύθερη δημοκρατική παιδεία διευρύνονται οι πνευματικοί ορίζοντες των νέων καλλιεργείται η κριτική σκέψη, η μετριοπάθεια, το όραμα της αλλαγής και η ευθύνη για ενεργό συμμετοχή στα κοινά και στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Η παιδεία εξευγενίζει τον άνθρωπο και τον απαλλάσσει από τα πάθη, τη μισαλλοδοξία, τον φανατισμό και την παθητικότητα. Συμβάλλει έτσι στη γεφύρωση των διαφορών που χωρίζουν ανθρώπους και λαούς.

● **ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ:** Καλείται από τη νηπιακή ηλικία να διαμορφώσει σωστούς ανθρώπους και να ενσταλάξει στον νέο άνθρωπο τα πρώτα σπέρματα του καλού και τις πρώτες καταβολές όλων των ατομικών και κοινωνικών αρετών, της δικαιοσύνης της αλληλοβοήθειας, του αλληλοσεβασμού, την ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, την ενεργό συμμετοχή σε θέματα που αφορούν την οικογένεια, ούτως ώστε αργότερα να εκφέρει άποψη και να ξέρει να συνεργάζεται. Το παιδί μέσα στους κόλπους της οικογένειας πρέπει να μάθει να ζει με δημοκρατικό τρόπο, που θα σηματοδοτήσει την παραπέρα πορεία του στο κοινωνικό σύνολο.

ΣΧΟΛΕΙΟ / ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

«Αν η Ελευθερία μου ή της κοινωνικής μου τάξης ή του Έθνους μου βασίζεται πάνω στην δυστυχία των άλλων, το σύστημα που την προωθεί είναι άδικο και ανήθικο»

Isaia Berlin

Δημοκρατική αγωγή και προετοιμασία για την ένταξη στην κοινωνία υπεύθυνων – ενεργών πολιτών.

Οι μαθητές να ενθαρρύνονται να αναλαμβάνουν ευθύνες και να συμμετέχουν ενεργά στη σχολική ζωή. Μαθητικά συμβούλια, ανάληψη ευθυνών, αυτονόμηση, ανάληψη πρωτοβουλιών στη σχολική μονάδα.

Τα αναλυτικά προγράμματα και τα σχολικά βιβλία να προωθούν την καλλιέργεια της αμφισβήτησης, της κριτικής σκέψης, του διαλόγου και της συνεργασίας.

Εγκατάλειψη των παραδοσιακών μοντέλων διδασκαλίας και αξιολόγησης. Έμφαση στην ενεργητική συμμετοχή του μαθητή στο μάθημα, στις ομαδικές εργασίες και τη συνεργατική μάθηση. Η οργάνωση του σχολείου μέσα σε πνεύμα αποδοχής, διαλόγου, παροχής ίσων ευκαιριών σε όλους ανάλογα με τις δυνατότητές τους, ώστε να μην περιθωριοποιούνται και να μπορούν να αξιοποιούν τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντά τους.

Έμφαση σε προγράμματα ανταλλαγής μαθητών, στη συμμετοχή σε πανευρωπαϊκά προγράμματα, βήμα γνωριμίας με τους άλλους και σύσφιξη σχέσεων στην πράξη. Η ξеноφοβία περιορίζεται μόνο μέσα από τη γνωριμία με το διαφορετικό.

Να σταματήσει να καλλιεργείται το ιστορικό μίσος, ο σοβινισμός και η αντιπαλότητα και να τονίζονται τα θετικά αποτελέσματα της συνένωσης και συνεργασίας των λαών (στην τεχνολογία-την ιατρική, τον πολιτισμό, την αντιμετώπιση τοπικών η περιφερειακών κρίσεων). Οι μαθητές να μάθουν τις βασικές πτυχές της Ιστορίας των άλλων λαών και των επιτευγμάτων τους, ούτως ώστε να κατανοήσουν την συμβολή όλων στην πρόοδο και την ευημερία. Να καλλιεργηθεί ο υγιής εθνισμός κι όχι ο νοσηρός Εθνικισμός. Ανάγκη προαγωγής ενός νέου τύπου πολίτη, του παγκόσμιου πολίτη που μπορεί να συμβιώνει ομαλά μέσα σε πνεύμα αλληλεγγύης και διαλόγου.

Οι μαθητές να γνωρίσουν τα θεσμικά όργανα του κράτους τους καθώς και της ενωμένης Ευρώπης και να μάθουν πώς μπορούν να διεκδικήσουν το δίκιο τους.

M.M.E: Επαναπροσδιορισμός του ρόλου και της αποστολής τους.

Αντικειμενική πληροφόρηση, διακίνηση ιδεών, κριτική, διάλογος.

Να στιγματίζουν αντιλαϊκές αποφάσεις και την αυθαιρεσία των ισχυρών. Να καταγγέλλουν την αναξιοκρατία, το ρουσφέτι και τη διαφθορά.

Να προάγουν την πολυφωνία, να υπερασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Να αγωνίζονται για την εμπέδωση της Δημοκρατίας της πολυφωνίας και του σεβασμού στην αντίθετη άποψη.

Προβολή υγιών προτύπων, ανθρώπων του πολιτισμού, της επιστήμης που αγωνίζονται για το πανανθρώπινο καλό και την εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης και συνεργασίας.

Γενικά ο ρόλος τους είναι πρωταρχικής σημασίας και οφείλουν να συμβάλουν στην καλλιέργεια του διαλόγου της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, όχι όμως μέσα σε πνεύμα χειραγώγησης των πολιτών και λαϊκισμού.

🔵 ΗΓΕΣΙΑ – ΕΚΚΛΗΣΙΑ – ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Οφείλουν να είναι πρότυπα ήθους, δημοκρατικοί, αμερόληπτοι, φιλελεύθεροι, οραματιστές, διεθνιστές, να έχουν επίγνωση του ρόλου και της αποστολής τους και με αίσθημα ευθύνης να καθοδηγούν τους πολίτες μέσα από τη δική τους στάση, απέναντι στα όποια κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα.

Οφείλουν πρώτοι αυτοί να περιφρουρούν τις αξίες που στηρίζουν το δημοκρατικό πολίτευμα (πολυφωνία, διάλογος, ανεκτικότητα, σεβασμός στο διαφορετικό, πλουραλισμός) να είναι καινοτόμοι, ανεκτικοί στις προκλήσεις και τις αλλαγές της εποχής. Οι πνευματικοί άνθρωποι μέσα από το έργο τους να αφυπνίσουν τις συνειδήσεις των ανθρώπων και να τους καθοδηγούν στην πνευματική ολοκλήρωση, στην αγάπη για τον άνθρωπο πέρα από φυλή χρώμα ή θρησκεία.

Κίνδυνοι που υπονομεύουν τη δημοκρατία στις μέρες μας:

- 🔵 Κταπάτηση ελευθεριών – ολοκληρωτικά καθεστώτα
- 🔵 Αδικίες – Αναξιοκρατία – πελατειακό σύστημα – ρουσφέτι
- 🔵 Αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά – ανενεργοί πολίτες
- 🔵 Σκάνδαλα – αυθαιρεσίες ηγετών.
- 🔵 Λαϊκισμός – Δημαγωγία
- 🔵 Παραπληροφόρηση – Προπαγάνδα.
- 🔵 Έξαρση της Βίας και της εγκληματικότητας.

Β΄ ΠΤΥΧΗ: Οι πανανθρώπινες αξίες και τα διδάγματα του Ελληνισμού.

«Μέσα στο άπλετο φως, στην έξοχη ανθρωπιά και στην ιδιότυπη, μοναδική πνευματικότητα του μεσογειακού κόσμου, ο Ελληνισμός μπορεί να ξαναγίνει παράγοντας ευρύτερου πολιτισμού κι ίσως συνδεδετικός κρίκος της Δύσης και της Ανατολής, επιτυγχάνοντας να δημιουργήσει έργα ικανά να ακτινοβολήσουν στη γαλάζια θάλασσα, πέρα από τα στενά τοπικά όρια».

Γ. Θεοτοκάς, *Η μοναξιά του Ελληνισμού* (διασκευή)

Ό,τι είναι νους και καρδιά για τον άνθρωπο, είναι και η Ελλάδα για την Ανθρωπότητα» τονίζει ο Γερμανός ποιητής και φιλόσοφος Γκαίτε, πιστεύοντας πως η ανθρωπότητα, ιδιαίτερα σήμερα, που κατά κοινή ομολογία, πλανιέται σε μια ζοφερή άβυσσο, θα μπορέσει να σωθεί και ν' ανέβει απ' τα βάθη της ύλης στα ύψη του πνεύματος, μονάχα αν ποτιστεί και καθοδηγηθεί απ' τις αιώνιες αξίες του Ελληνικού Πολιτισμού.

Λέγοντας Ελληνικό Πολιτισμό εννοούμε τον πολιτισμό εκείνο που αναπτύχθηκε απ' τις αρχές της ιστορικής μας ζωής με επίκεντρο τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ., διατηρήθηκε δε ως τις μέρες μας με τα απαραίτητα εκείνα μνημεία του Λόγου και της Τέχνης με τα οποία εκφράζεται και το βαθύτερο νόημά του. Οι κυριότερες αξίες αυτού του πολιτισμού, που μεταλαμπαδεύτηκαν μέσα από τα γραπτά του μνημεία σε όλη την Ανθρωπότητα, εξακολουθούν ακόμα στις μέρες μας να αποτελούν μέτρα αναφοράς για όλους.

* **Ανθρωπισμός**

Είδαν οι Αρχαίοι Έλληνες με το πλαστικό τους βλέμμα την πιο όμορφη απ' όλες τις μορφές, τη μορφή του ανθρώπου, την ανέσυραν απ' το χάος της σκοπιμότητας και του συμφέροντος και πίστεψαν με όλη τη δύναμη της ψυχής τους πως η ανθρωπινή φύση, αν και θνητή, αποτελεί το θαύμα της δημιουργίας και πως ο άνθρωπος έχει σε αυτόν τον κόσμο έναν και μοναδικό σκοπό: να ζήσει στον πιο υψηλό τόνο ηθικά και πνευματικά. «**Ἰδέ ὁ ἄνθρωπος**» αναφώνησαν γεμάτοι χαρά, όταν ύστερα από μόχθο σκληρό κατόρθωσαν να ανακαλύψουν την πιο σεβάσμια μορφή, τη μορφή του ανθρώπου, τη στεφάνωσαν με τις μεγαλύτερες αρετές, την αρετή του Λόγου και της Παιδείας, και τη θεώρησαν ως την πιο κύρια μορφή, αρχή και τέλος κάθε πολιτιστικής δημιουργίας.

* **Ορθολογισμός**

Απαλλάχθηκαν νωρίς από τη μυθοπλαστική αντίληψη για τον κόσμο, συνέλαβαν την πραγματική έννοια της γνώσης, κι αγωνίστηκαν να την κατακτήσουν σε όλους τους τομείς, όχι για να ικανοποιήσουν με αυτή τις ανάγκες της ζωής, αλλά για να καλύψουν τις πολλαπλές τους πνευματικές ανησυχίες και για να βρουν έτσι το βαθύτερο νόημα της ζωής. Ανέδειξαν ως ύψιστη αξία στη γη το πνεύμα, οργάνωσαν με το πνεύμα τη ζωή κι εξήγησαν τον κόσμο. Ό,τι δημιούργησαν πριν από τους Έλληνες άλλοι λαοί, καλύπτεται από την ομίχλη του μύθου και το πέπλο της μαγείας. Το μυθικό και μαγικό πνεύμα είναι εδώ παντοδύναμο και υποτάσσει τα πάντα στην εξουσία του.

Τον πλούσιο και δαιδαλώδη αυτόν κόσμο τον γνώρισαν και οι Έλληνες, αλλά τον υπερνίκησαν με τον Λόγο. Το «στην αρχήν ήταν ο Λόγος» ακούστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα, εδώ έχει τη ρίζα του. Με τη νηφαλιότητα του Λόγου προχώρησαν οι Έλληνες πέρα από την επιφανειακή πείρα των άλλων λαών, δημιούργησαν την πραγματική Επιστήμη, θέτοντας όλα κάτω από το αμείλικτο κόσκινο της κριτικής κι αποκαλύπτοντας μία από τις μεγαλύτερες ιδέες της ζωής, την ιδέα της Αλήθειας.

* **Κάλλος - Ομορφιά**

Έζησαν σ' ένα μαγευτικό περιβάλλον και συνδύασαν κατά τρόπο αρμονικό κι ανεπανάληπτο την ωραιότητα της φύσης με την έμφυτη ψυχική ευαισθησία, συνέλαβαν δε κατ' αυτόν τον τρόπο την πραγματική ιδέα της ομορφιάς, όπως την παράστησαν με τα πλαστουργήματα του λόγου και της τέχνης, ιδιαίτερα δε με το αρχαίο άγαλμα, όπως βλέπουμε το ανθρώπινο σώμα όρθιο και γυμνό. Γυμνό, για να φανερώνει όλη την σωματική δύναμη κι ομορφιά χωρίς καμία δέσμευση, όρθιο, για

να δείξει τον άνθρωπο ως τέλεια ηθική και πνευματική προσωπικότητα. Με τη φιλοσοφία ελευθέρωσαν το ανθρώπινο πνεύμα, με την τέχνη ελευθέρωσαν το ανθρώπινο σώμα. Με την πρώτη έκαναν το μεγάλο άλμα από τον μύθο προς τον λόγο, από τα πολλά πράγματα προς τη μία αρχή των πραγμάτων με τη δεύτερη προχώρησαν, από τα πολλά και συγκεκριμένα υπαρκτά πρόσωπα της τέχνης των ασιατικών λαών, στο πρόσωπο και το σώμα του ανθρώπου, στο πρότυπο της ανθρώπινης μορφής.

* Δημοκρατία - Συλλογικός Βίος - Δικαιοσύνη

Ουσιαστικά δημιουργοί της ανθρώπινης κοινωνίας οι Έλληνες, ως όντα κοινωνικά, είδαν την ομαδική συμβίωση όχι ως μάζα από ελεύθερους ανθρώπους, αλλά ως σύνολο ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, που έχουν συναίσθηση της αξίας και του προορισμού τους. Έτσι, μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνίας ιδανικής, βασισμένης στις αναλλοίωτες αρχές της ελευθερίας και του δικαίου, όπου οι άνθρωποι αναπτύσσονται και δημιουργούν, ανάλογα ο καθένας με τις δυνάμεις του, συνέλαβαν τις πιο υψηλές αρχές του ατομικού και κοινωνικού βίου, την Ελευθερία, τον Σεβασμό, τη Δικαιοσύνη, το Καθήκον και την Αξιοπρέπεια, ύψωσαν αξιολογική πυραμίδα με κορυφή την ιδέα του Αγαθού.

Κοινωνία ανθρώπινη, η αρχαία Ελληνική, ήταν επόμενο να παρουσιάσει μειονεκτήματα, η αναγνώριση των οποίων δεν μειώνει καθόλου την αξία του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού. Είδαν, τέλος, οι Έλληνες την ανθρώπινη κοινωνία ως τροφή ανθρώπων, «**καλή μὲν ἀγαθῶν, κακή δὲ κακῶν**» και θεώρησαν την Παιδεία ως τον μοναδικό δρόμο της σωτηρίας των λαών ως ημέρωση και φωτισμό του ανθρώπου, που, όταν προσφέρεται ικανοποιητικά και σωστά, κάνει τον άνθρωπο το τελειότερο από τα όντα που υπάρχουν στον κόσμο.

* Ανθρωπιστική Παιδεία

Τα πιο φωτισμένα μυαλά του κόσμου, από τον Σαίξπηρ και τον Ουγκώ, μέχρι τον Γκαίτε και τον Σπράγγερ, πίστεψαν με όλη τη δύναμη της ψυχής τους πως μονάχα η Ελληνική ανθρωπιστική παιδεία, με τα υψηλά ιδανικά που προσφέρει, μπορεί ν' ανακαινίσει ψυχικά τον άνθρωπο και να χαρίσει σε αυτόν το φως της αλήθειας και της αρετής.

Παντού δε και πάντοτε προέτρεπαν τη νεολαία να εμβαθύνει στα κλασικά κείμενα της ελληνικής αρχαιότητας κι εκεί να βαπτισθεί στα ζωντανά νερά του αληθινού ανθρωπισμού. «**Μελετήστε τον Σαίξπηρ**» γράφει ο Γκαίτε σε έναν φίλο του, «**μελετήστε τον Μολιέρο, αλλά μελετάτε Έλληνες και προπαντός Έλληνες**»! Από όλους τους πολιτισμούς της ανθρωπότητας, ο Ελληνικός είναι πολιτισμός πνευματικός, όχι ωφελιμιστικός ή χρησιμοθηρικός, αλλά η πραγματοποίηση των ευγενεστέρων ιδανικών του ανθρώπου.

Οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από τόπο και χρόνο, συνεχίζουν να ζουν με τους ίδιους πόθους, τα ιδανικά και την αγωνία, που έζησαν και οι αρχαίοι Έλληνες. Στο σημείο αυτό έρχεται να προσφέρει τις μεγάλες υπηρεσίες του ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, που δημιούργησε σε πολλούς τομείς πρότυπα και πάρα πολύ ωφέλησε στην όλη εξέλιξη του πολιτισμού μας. Ο κλασικός μας πολιτισμός δεν έρχεται να αντιδικήσει με την προοδευτική δραστηριότητα του παρόντος, δεν αρχίζει απ' την αρχαία εποχή για να καταλήξει σε αυτήν, αλλά προχωρεί και φθάνει ως σήμερα, έρχεται να κάνει ανθρωπινότερο το παρόν κι ανταξιότερο του ανθρώπου το μέλλον. **Οι αξίες του Ελληνικού πολιτισμού παραμένουν ζωντανές και επίκαιρες και εξακολουθούν να προσφέρουν το ασάλευτο στήριγμα στην ανθρωπότητα, για να φτιάξει τον τύπο του τέλειου ανθρώπου: έναν άνθρωπο δραστήριο στις ιδιωτικές υποθέσεις, με ενδιαφέροντα πνευματικά και καλλιτεχνικά, που θα νιώθει ικανοποιημένος να ζει σε μία κοινωνία με γνώμονα το κοινό καλό, δηλαδή έναν άνθρωπο, όπως τον ονειρεύονταν οι αρχαίοι Έλληνες ενστερνιζόμενοι την αρχαιοελληνική διδαχή «Πάντων χρημάτων μέτρον Ἄνθρωπος».**

Ιδιαίτερα δε σήμερα που η ανθρωπότητα δίνεται περισσότερο στην τεχνική και την πράξη, τη μηχανή και την ύλη, πρέπει ο άνθρωπος να γίνει άξιος των αγαθών που χειρίζεται, κύριος και όχι δούλος των επιτευγμάτων της θετικής επιστήμης.

Ταυτόχρονα με τον κόσμο του τεχνικού μας πολιτισμού, πρέπει να ενστερνισθούμε την παλιά αναζήτηση της σοφίας. Να θεωρήσουμε τον άνθρωπο ως το τελειότερο ον της δημιουργίας, να τον στολίσουμε με τις αρετές που συνέλαβε το αρχαίο πνεύμα και κατά καιρούς μεγαλούργησε. Και πρώτοι από όλους εμείς οι νεότεροι Έλληνες, κληρονόμοι της βαριάς ηθικής και πνευματικής προσφοράς των προγόνων μας, έχουμε χρέος ιερό να αναστήσουμε την κλασική μας παιδεία, να γίνει η ανθρωπιστική πίστη περιεχόμενο πνευματικό κάθε επαγγελματία και επιστήμονα, αλλά προπαντός αίτημα επιτακτικό της νεολαίας μας. Έτσι θα δικαιώσουμε τον πολιτισμό που έχει επίκεντρο τον άνθρωπο, θα νιώσουμε επιτακτική την ανάγκη ο ένας του άλλου και θα αναζητήσουμε τον συνάνθρωπό μας, όπου κι αν βρίσκεται.

Γ ΠΤΥΧΗ: Προκλήσεις για τον Ευρωπαϊό και Παγκόσμιο πολίτη του 21ου αιώνα:

- Να σέβεται τους νόμους της χώρας του αλλά και της κοινής Ευρωπαϊκής οικογένειας.
- Να συμβάλλει στη δημιουργία Ευρωπαϊκής - Οικουμενικής συνείδησης αλλά και στη διατήρηση της δικής του Εθνικής ταυτότητας.
- Να σέβεται τους άλλους πολίτες, που προέρχονται από άλλη χώρα, έθνος, φυλή και συνεπώς έχουν άλλη γλώσσα, θρησκεία, παράδοση.
- Να αγωνίζεται υπέρ της κοινής Ευρώπης και να μην την αντιμάχεται.

- Να διαπνέεται από τη διάθεση να γνωρίσει το καινούριο, να είναι ανοικτός στο διαφορετικό και να αποδέχεται νέες ιδέες.
- Να αγωνίζεται για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, όπου αυτά καταπατούνται, ανεξαρτήτως ιδιοτελών κοντόφθαλμων νοοτροπιών.
- Να αγωνίζεται για την εξάλειψη της πείνας, των κοινωνικών ανισοτήτων και κάθε μορφής διάκρισης, λόγω φύλου, εθνικής καταγωγής, θρησκευτικών πεποιθήσεων ή προσωπικών επιλογών.
- Να προστατεύει το περιβάλλον και τον φυσικό πλούτο της ιδιαίτερής του πατρίδας αλλά και απανταχού.
- Να έχει ενεργητική συμμετοχή στα κοινά και να επιδιώκει καλύτερες συνθήκες εργασίας, παιδείας, υγείας για όλους.

ΕΝΕΡΓΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ είναι αυτός που ακολουθεί το τρίπτυχο **γνώση** (είναι δηλαδή ενημερωμένος για τα κοινά), **κριτική σκέψη** (διαμορφώνει άποψη) και **πράττει** .

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ :

Στις μέρες μας παρατηρείται μια ιδιόμορφη κατάσταση. Από τη μια ο άνθρωπος έχει για πρώτη φορά τα μέσα να γνωρίζει τι γίνεται γύρω του, Μ.Μ.Ε – Διαδίκτυο, από την άλλη όμως αδιαφορεί πλήρως για τα κοινά. Πέρασαμε από τον πολίτη στον ιδιώτη. Ο Καταναλωτισμός - η έλλειψη ανθρωπιστικής Παιδείας, η διαφθορά στον χώρο της πολιτικής, η υποβάθμιση του ρόλου των πνευματικών ανθρώπων, η κατάφαση σε ένα υλιστικό μοντέλο ανάπτυξης, η προπαγάνδα των Μ.Μ.Ε και η προαγωγή μιας πολιτιστικής υποκουλτούρας, έχουν αδρανοποιήσει τον σύγχρονο άνθρωπο. Παρατηρείται το φαινόμενο της αδιαφορίας για τα πολιτικά δρώμενα κυρίως ανάμεσα στους νέους ανθρώπους.

Από την άλλη όμως, για να μην γινόμαστε μηδενιστές, είναι η πρώτη φορά που ομάδες πολιτών κινητοποιούνται ομαδικά μέσα από τα μέσα που τους παρέχει η τεχνολογία και το διαδίκτυο και επιχειρούν να λύσουν τοπικά ή παγκόσμια προβλήματα στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις. Αρκετές φορές μάλιστα οι κινητοποιήσεις των πολιτών έχουν αποτέλεσμα.

Αυτό αποδεικνύει και τη δύναμη που μπορεί να ασκήσει ο ενεργός δημοκρατικός πολίτης αλλά και η λεγόμενη κοινωνία των πολιτών στην επίλυση προβλημάτων, που η πολιτική αδυνατεί ή είναι τόσο διεφθαρμένη για να τα επιλύσει.

Σχετικά Κείμενα

Η ελληνική πρόταση πολιτισμού

Αυτό που χρειάζεται ο πολιτισμός σήμερα είναι νέες πηγές έμπνευσης και αναγέννησης μέσα από υπερχρονικές αξίες .

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτός ο τόπος, «ο μικρός ο μέγας», αν ξεχωρίζει για κάτι διαχρονικά, αν είναι ευρύτερα ακουστός στα πέρατα τού κόσμου είναι για τον πολιτισμό του. Ο ελληνικός πολιτισμός είναι το μέγα κεφάλαιο αυτής τής χώρας αλλά συγχρόνως και σημείο αναφοράς στην εξέλιξη τού ανθρωπίνου πνεύματος. Η σύλληψη τού πολιτισμού από τους Έλληνες ως καλλιέργειας τής προσωπικότητας του ατόμου, με θεσμούς, αρχές, αξίες και ιδανικά που έχουν ως **επίκεντρο τον άνθρωπο**, είναι ένα πρότυπο που μπορεί και σήμερα να εμπνεύσει τον άνθρωπο όπου γης. Ακόμη, η επίσης ελληνική ταύτιση τού πολιτισμού με την **παιδεία**, με την ολόπλευρη καλλιέργεια τού ατόμου μέσα από πνευματικές αναζητήσεις και προβληματισμούς διά βίου, είναι μια **πρόταση ζωής** τού Ελληνισμού που ξεπερνάει τα όρια τού χρόνου και τού χώρου και μπορεί να λυτρώσει τον άνθρωπο σε καθολική κλίμακα.

Το ερώτημα που προκύπτει σε σχέση με τον τόπο και τους ανθρώπους που εγέννησαν αυτόν τον πολιτισμό, σε σχέση δηλαδή με την Ελλάδα και τους Έλληνες και σε σχέση με τη συλλογική τους έκφραση, την Ελληνική Πολιτεία, είναι **με ποιους τρόπους αυτός ο πολιτισμός μπορεί και σήμερα, με τη διαφορετική δομή, έκταση και νοοτροπία τού σύγχρονου κόσμου, να έχει μια παρουσία προς τα έξω** όχι με πομπώδεις «σωτηριολογικές» αξιώσεις αλλά ως αξιοπρεπής, σεμνή, ουσιαστική πρόταση, με την αρχοντιά μιας υπαρκτής και ανεγνωρισμένης προσφοράς, με τη φιλοδοξία μιας άλλης φωνής μη μεγαλοδυναμικής, με αίσθηση ορίων αλλά και με τόλμη και πίστη στην αξία μιας τέτοιας πρότασης. Αναφέρομαι στον **ελληνικό ανθρωπισμό**, όπως εδραιώθηκε στην αρχαιότητα και ανανεώθηκε στην Αναγέννηση και όπως ενέπνευσε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Αναφέρομαι σ' έναν κατεξοχήν **αξιακό πολιτισμό** (κάθε πολιτισμός, βέβαια, είναι σύνολο αξιών), με αρχές, αξίες και ιδανικά που καταπλακώθηκαν εν τω μεταξύ σταδιακώς στη δίνη τού πολέμου και στη λογική τής κυρίαρχης εξουσίας, τής χρησιμοθηρίας, τού καταναλωτισμού και τής αντιπνευματικότητας και, κατ' επέκταση, τής βίας, τής τρομοκρατίας, των μεγαλοδυναμικών φιλοδοξιών και σωτηριολογικών επεμβάσεων και τής απόπειρας επικοινωνιακής χαλιναγωγής τού ανθρώπου. Πώς, με ποια φωνή που θα λειτουργήσει ως φωνή τής συνειδήσεως τού σύγχρονου καταπιεσμένου ανθρώπου για να τον οδηγήσει στην πνευματική αφύπνιση, με ποιους τρόπους ένας μικρός λαός μ' έναν μεγάλο πολιτισμό μπορεί να αποκτήσει μια ευρύτερη παρουσία, ταπεινά, με λόγο ουσίας, με πρόταση ζωής, με αναφορά σε αρχές και αξίες που αντέχουν στον χρόνο και μπορούν να εμπνεύσουν και να «σηκώσουν» τον άνθρωπο ιδίως σήμερα. Αυτή άλλωστε μπορεί να είναι και η μόνη πολιτισμική φιλοδοξία τής σύγχρονης Ελλάδος, ένας «πνευματικός μεγαλοϊδεατισμός» (με την κυριολεκτική σημασία τής προβολής μιας «μεγάλης ιδέας»).

Βέβαια, αυτό προϋποθέτει μια συστηματική, επιστημονικά τεκμηριωμένη, αντικειμενική έρευνα-μελέτη των αρχών και των αξιών τού ελληνικού πολιτισμού στα τρία βασικά επίπεδά του: την Αρχαιότητα – το Βυζάντιο – τον Νέο Ελληνισμό. Γιατί δεν είναι μόνο η «πνευματική έκρηξη» που σημειώνεται με τον αρχαίο ελληνικό στοχασμό που έχει σημασία. Είναι και η πολιτιστική επιρροή τού χριστιανικού Βυζαντίου που επί χρόνια δεσπάζει και επηρεάζει την Ευρώπη και την Ανατολή. Και είναι ακόμη το αγωνιστικό πρότυπο τού Νέου Ελληνισμού, που πυροδοτείται από ένα κατεξοχήν πνευματικό κίνημα, τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, για να αποτελέσει παράδειγμα επαναστατικού απελευθερωτικού αγώνα, τέτοιου που προσέλκυσε ένα πρωτοφανές στη νεότερη ιστορία κύμα υποστηρικτών, το κύμα τού φιλελληνισμού (το οποίο και ως όρος και ως πράξη αποτελεί κάτι πρωτοφανές).

Σ' αυτή τη διαχρονική διαστρωμάτωση τού ελληνικού πολιτισμού έχει καίρια σημασία να φανεί και να λειτουργήσει διδακτικά η σχέση παράδοσης και νεωτερικότητας, διατήρησης και ανανέωσης, μίμησης και δημιουργικής αφομοίωσης. Γιατί αυτό που χρειάζεται ο πολιτισμός σήμερα είναι νέες πηγές έμπνευσης και – ως χρησιμοποιήσω μια μεγαλόστομη έννοια – αναγέννησης μέσα από υπερχρονικές αξίες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αφετηρία ουσιαστικής ανανέωσης, ως πηγή δημιουργίας. Γιατί έννοιες όπως λ.χ. η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η δημοκρατία, η αποδοχή τής διαφορετικότητας, ο σεβασμός στον άνθρωπο ως άνθρωπο, η ειλικρινής επικοινωνία ως συνάντηση ανθρώπου με άνθρωπο, η αγάπη στον άλλο, η εξασφάλιση μιας ποιοτικής παιδείας για όλους, η αίσθηση τού μέτρου και η αίσθηση ορίων, η διάκριση (με το βάθος τής χριστιανικής μοναστικής σύλληψης), η αναζήτηση τής ουσίας, δηλ. έννοιες στις οποίες στηρίχτηκε – όσο μπόρεσε – ο ελληνικός πολιτισμός, εν μέρει και άλλοι πολιτισμοί και οπωσδήποτε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός στις καλές του στιγμές. Αυτές είναι που μπορούν να δώσουν ένα νέο στίγμα, ένα πρότυπο ζωής στον πολλαπλώς αποπροσανατολισμένο σύγχρονο άνθρωπο.

Υπεργενικεύω, υπεραπλοποιώ, εξιδανικεύω, ωραιοποιώ, εξαγνίζω μια βαριά, θλιβερή, πολύ χαλαρή έως «χαλασμένη» πραγματικότητα; Ίσως. Απέναντι όμως σ' αυτή την πραγματικότητα μπορούμε να αντιτάξουμε μιαν άλλη ορατή – όχι εικονική -, εφικτή – όχι ιδεατή – πραγματικότητα, μια πραγματικότητα που θα στηρίζεται σε αξίες, όχι νέες, όχι αίολες, όχι αππραγματοποίητες, μια δεύτερη πραγματικότητα, για την οποία και αγωνίστηκαν πολλοί μέχρι σήμερα και αγωνίζονται και αξίζει κανείς να αγωνιστεί. Σ' αυτή τη δεύτερη πραγματικότητα μπορεί να βοηθήσει ως σημείο αναφοράς μια ελληνική πρόταση πολιτισμού, τής οποίας έχει πρώτα-πρώτα ανάγκη – όσο και αν ακούγεται οξύμωρο – ο ίδιος ο σύγχρονος ελληνισμός. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν πρώτα εδώ, τώρα κι από μάζ.

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, καθηγητής Γλωσσολογίας, πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η σημασία και η αξία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού

Η σημασία και η αξία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και η σχέση του με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, του οποίου και αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο, είναι λίγο πολύ γνωστή σε όλους μας.

Γιατί δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ευρωπαϊκή σκέψη αρχίζει με τους αρχαίους Έλληνες. Με αυτούς διαμορφώνεται ένας μοναδικός τρόπος σκέψης, ο οποίος για τον ευρωπαϊκό κόσμο έχει δεσμευτικό χαρακτήρα. Η ελληνική φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη εντυπωσιάζει με την καινοτομία της. Εντούτοις η ελληνική Αρχαιότητα δεν αποτελεί ένα είδος κανόνα και μοντέλου, είναι όμως ζωντανή δύναμη του σημερινού πολιτισμού. Για να μελετήσουμε τον εαυτό μας, χρειάζεται να μελετήσουμε το παρελθόν μας, αφού δεν είμαστε παρά επιγέννημα του παρελθόντος μας.

Με τους Έλληνες, και πιο συγκεκριμένα με τους **Προσωκρατικούς**, γίνεται το μεγάλο βήμα. Με αυτούς δηλαδή συντελείται η μετάβαση από τον μύθο στον **λόγο**. Η μετάβαση αυτή πραγματοποιείται βαθμιαία και με αργό ρυθμό, ή ορθότερα η διαδικασία αυτή δεν θα φθάσει ποτέ σε έναν πλήρη μετασχηματισμό. Ο μύθος σε κάποια μορφή του θα είναι πάντοτε παρών.

Η ελληνική φιλοσοφία και επιστήμη ξεκινάει με γενικά ερωτήματα και όχι με ειδικά και λεπτομερή. Ξεκινάει με το ερώτημα της αρχής του κόσμου και το ερώτημα για τα συστατικά του στοιχεία. Τέτοια ερωτήματα απασχολούν βεβαίως και τους μύθους (όπως η Θεογονία του Ησιόδου). Οι Προσωκρατικοί όμως στα ερωτήματα αυτά δίνουν ορθολογικές απαντήσεις. Γι' αυτούς ο Κόσμος είναι ένας και μοναδικός, αιώνιος και αδημιούργητος και αποτελεί αρμονική και οργανική ενότητα με σταθερούς ρυθμούς κίνησης και ζωής. Ύλη και μορφή, ύλη και ζωή συνυπάρχουν αχωρίστως και συναπαρτίζουν διαλεκτική ενότητα. Για τους Προσωκρατικούς **ο Κόσμος δεν είναι μονοδιάστατα υλικός ούτε μονοδιάστατα πνευματικός**. Είναι σύνθετος από ύλη και μορφή, από ύλη και ζωή-ψυχή-πνεύμα, είναι δηλαδή **υλομορφικός-υλοζωικός**. Γι' αυτούς η ύλη δεν είναι μια νεκρή και στατική μάζα από νερό ή αέρα ή πυρ ή ό,τι τέλος πάντων τίθεται ως αρχή και πρωτουσία του Κόσμου. Γι' αυτούς η ύλη έχει την αιτία της κίνησης, της μεταβολής και της ζωής μέσα της και όχι εξωτερική και μηχανική.

Γι' αυτό δεν είναι δόκιμο να ονομάζουμε τους Προσωκρατικούς υλιστές, γιατί στην κοινή και σύγχρονη γλώσσα μας υλιστής είναι αυτός, ο οποίος ανάμεσα στην ύλη και το πνεύμα επιλέγει και αποδέχεται την ύλη ως αρχή και αιτία των όντων και του Κόσμου. Η ύλη για τους υλιστές είναι η μόνη πηγή ύπαρξης του φυσικού κόσμου, ο οποίος και θεωρείται ότι είναι προικισμένος με ψυχή και πνεύμα, που όμως θεωρούνται παράγωγά της.

Πάντως όσο και αν είμαστε πεπεισμένοι ότι το πνεύμα δεν μπορεί να μην είναι κάτι ριζικά διαφορετικό από την ύλη και ότι δεν μπορεί να είναι απλό παράγωγο της ύλης, πρέπει να ομολογήσουμε ότι δεν έχουμε κατορθώσει ακόμη να προσδιορίσουμε με ακρίβεια και πειστικότητα την ουσιαστική ταυτότητα του πνεύματος και της ύλης και κατά συνέπεια δεν είμαστε ακόμη σε

θέση να αποδείξουμε επιστημονικά ότι στη δεδομένη διαφορά ανάμεσα στην ύλη και το πνεύμα αντιστοιχεί μια ριζική διαφορά ουσίας, και άρα δεν έχουμε μια σχέση αιτιότητας.

Όσο για τη σημασία των Προσωκρατικών, αυτή έγκειται αφενός στις παρατηρήσεις τους, που στηρίζονται στα δεδομένα της εμπειρίας και στον κοινό νου, και αφετέρου στα ερωτήματα και στα προβλήματα που διατυπώνουν, καθώς επίσης στον διαλεκτικό διάλογο που εγκαινιάζουν.

Για την ελληνική θεώρηση του Κόσμου το ωραίο και το αγαθό συνάπτονται στενά με το πέρασ, με τα όρια. Για τον Έλληνα **η λέξη κόσμος σημαίνει την ομορφιά και την τάξη, την αναλογία και το μέτρο**. Κάθε ον είναι ό,τι είναι όχι τόσο εξαιτίας των υλικών του στοιχείων, που είναι άλλωστε κοινά σε όλα τα όντα, αλλά κυρίως και κατεξοχήν εξαιτίας της αναλογίας, με την οποία τα στοιχεία του έχουν αναμειχθεί και συντεθεί. Η έμφαση πέφτει στη μορφή, στο σχήμα, όχι στην ύλη. Πέφτει σε αυτό που οργανώνει, μορφοποιεί και ζωοποιεί την ύλη. Και αυτό για τα έμψυχα είναι η ψυχή και το πνεύμα. **Ο ελληνικός πολιτισμός είναι πολιτισμός της μορφής, της ψυχής και του πνεύματος και όχι της ύλης. Είναι πολιτισμός της ποιότητας και όχι της ποσότητας.**

Η ιστορία της φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης των Ελλήνων είναι **μια πορεία χειραφέτησης από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες και μυθικές ερμηνείες του Κόσμου**. Η φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη των Ελλήνων αναπτύσσεται συγχρόνως και παραλλήλως σε δύο κατευθύνσεις. **Η μία είναι θεωρητική** (θεωρία θεωρίας ένεκα) **και η άλλη είναι πρακτική, ηθική και πολιτική**. Βεβαίως άλλοτε το βάρος πέφτει περισσότερο στην πρώτη και άλλοτε στη δεύτερη. Η προσπάθεια ορισμένων να προτάξουν χρονικά το ένα έναντι του άλλου δεν νομίζω ότι έχει νόημα. Η συνύπαρξη τους και η παραλληλότητά τους εκφράζονται άριστα στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Με την πρόοδο της φιλοσοφίας αναπτύσσεται μια τρίτη κατεύθυνση, **η κατεύθυνση της κριτικής και διαλεκτικής φιλοσοφίας**, που εκφράζεται κυρίως μέσα από τη Φιλοσοφία της επιστήμης, και εμφανίζεται, όταν άρχισε ο άνθρωπος να αναρωτιέται για την αξιοπιστία και επάρκεια των οργάνων-μέσων απόκτησης της γνώσης, όταν τέθηκαν τα ερωτήματα: Πόσο αξιόπιστες είναι οι αισθήσεις μας; Είναι ορθές οι νοητικές μέθοδοι προσέγγισης της γνώσης; Τα ερωτήματα αυτά και άλλα παρόμοια προϋποθέτουν βεβαίως την απόκτηση αυτοσυνειδησίας και ένα είδος σκεπτικισμού.

Κατά τον πέμπτο και τέταρτο αιώνα π.Χ. με την επικράτηση του δημοκρατικού πολιτεύματος αναπτύσσεται η δημοκρατική συνείδηση ότι όλοι οι πολίτες έχουν τα ίδια δικαιώματα. Τη δημοκρατική αυτή συνείδηση συμμερίζονται σε μεγάλο βαθμό και οι αριστοκράτες. Αρχίζει σιγά-σιγά να τιμάται και να γίνεται σεβαστός ο άνθρωπος ως άνθρωπος, ανεξάρτητα δηλαδή από τις όποιες ιδιαιτερότητες. Έτσι αναπτύσσεται σταδιακά το φαινόμενο του ανθρωπισμού και θεμελιώνονται τα ανθρώπινα δικαιώματα: το δικαίωμα της ζωής και της ιδιοκτησίας, το άσυλο της κατοικίας, η απαγόρευση του φόνου και των βασανιστηρίων. Αυτή βεβαίως η εξέλιξη δεν σημαίνει ότι εξαλείφονται το φαινόμενο της υπεροψίας των αριστοκρατών έναντι των απλών ανθρώπων του

λαού, ή των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων και η αυθαιρεσία των ισχυρών έναντι των αδυνάτων. Σημαίνει όμως σίγουρα ότι απλώνουν τις ρίζες τους η δημοκρατική συνείδηση περί της ισότητας όλων των ανθρώπων και ο ανθρωπισμός.

Σε αυτές τις αξίες της **δημοκρατίας και του ανθρωπισμού** θεμελιώνεται και το ευγενές φαινόμενο της **αλληλεγγύης**, η οποία δεν ανάγεται σε θρησκευτική υποχρέωση, ούτε στους καλούς τρόπους της περήφανης αριστοκρατίας, αλλά **στη βαθιά πίστη στον άνθρωπο ως αυταξία**. Πρόκειται για το μεγάλο γεγονός της εσωτερίκευσης της ηθικότητας, σύμφωνα με την οποία η πράξη δεν αξιολογείται με βάση την κοινωνική της διάσταση, ή το πρακτικό της αποτέλεσμα, αλλά κατεξοχήν με βάση την αγαθή προαίρεση, την καλή διάθεση, τα στοιχεία δηλαδή που θεμελιώνουν το αξίωμα: το καλό χάριν του καλού, χωρίς όμως να παραγνωρίζονται και οι παραπάνω κοινωνικές διαστάσεις της πράξης, οι οποίες μπορούν κάλλιστα να συνυπάρχουν παράλληλα με την ηθική εσωτερικότητα, με το ηθικό φρόνημα.

«Σχεδόν ολόκληρος ο διανοητικός πολιτισμός μας έχει ελληνική καταγωγή. Ολόκληρη η σκέψη μας, οι εννοιολογικές κατηγορίες, μέσα στις οποίες κινείται, οι γλωσσικές μορφές, τις οποίες χρησιμοποιεί και οι οποίες την κυβερνούν, όλα αυτά είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνητά προϊόντα, και κυρίως δημιουργήματα των μεγάλων διανοητών του παρελθόντος, δηλαδή των Ελλήνων», παρατηρεί ο μεγάλος ελληνιστής Theodor Gomperz. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η παρατήρηση του επίσης μεγάλου ελληνιστή John Burnet, ο οποίος γράφει: **«Η επιστήμη χαρακτηρίζεται επιτυχώς ως ο ελληνικός τρόπος συλλογισμού πάνω στον κόσμο»**.

1. Gomperz, Th. (1922), Griechische Denker,
2. Burnet, J. (1930), Early Greek Philosophy, Preface.

Εισαγωγή στο βιβλίο του Δημήτρη Παπαδή: Από τον Ηράκλειτο στον Αριστοτέλη εκδ. ΖΗΤΡΟΣ

Δ. ΕΠΙΣΤΗΜΗ – ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

A. Ορισμοί:

- ✓ **Επιστήμη** αποκαλούμε την ορθολογική και μεθοδική έρευνα των φυσικών και κοινωνικών φαινομένων και την οργάνωση των γνώσεων που προκύπτουν από αυτή την έρευνα σε κανόνες που διέπουν τη λειτουργία της φύσης και της κοινωνίας. Έτσι έχουμε τη διαίρεση των επιστημών σε:

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΕΣ

Αριθμητική, Γεωμετρία κτλ.
Αστρονομία
Μηχανική
Οπτική κ.λπ

ΦΥΣΙΚΕΣ

Φυσική – Χημεία
Ανθρωπολογία, Βιολογία
Γεωλογία, Ζωολογία
Ορυκτολογία κ.λπ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ

Φιλολογία – Ιστορία
Κοινωνιολογία
Φιλοσοφία
Ψυχολογία, Ηθική
Οικονομία κ.λπ.

- ✓ **Τεχνολογία** είναι η χρήση – εφαρμογή των τεχνικών, επιστημονικών γνώσεων για πρακτικούς σκοπούς στη βιομηχανία, την ιατρική, την επικοινωνία, τις μεταφορές, τις επιχειρήσεις κ.α.

B. Αποτελέσματα επιστήμης και τεχνολογίας:

* **Θετικά, ευεργετικά:**

- Καταπολέμηση αμάθειας, άγνοιας, προλήψεων και φόβου που είχε ο άνθρωπος για τα φυσικά φαινόμενα και το άγνωστο γύρω του. («η γέννηση της επιστήμης υπήρξε ο θάνατος της δεισιδαιμονίας», Α.Χάξλει).
- Ο άνθρωπος διεύρυνε τους πνευματικούς του ορίζοντες, εμπλούτισε τη σκέψη του, την αυτοπεποίθησή του και απέκτησε επίγνωση της θέσης του στον κόσμο.
- Βελτιώθηκαν οι όροι και οι συνθήκες διαβίωσης και βιοτικού επιπέδου (σπίτια, επίπλωση, ηλεκτρικές συσκευές, εργαλεία, διάφορες μικροεφευρέσεις για όλες τις καθημερινές ασχολίες).
- Όχι μόνο απαλλάχτηκε ο άνθρωπος από την κυριαρχία της φύσης, αλλά αξιοποίησε τις φυσικές δυνάμεις προς όφελός του (πρόβλεψη καιρού, υδροηλεκτρική, αιολική, ηλιακή ενέργεια, βοτανολογία κ.λπ.).
- Βελτίωση υγείας, παράταση και ποιότητα ζωής (θεραπεία σχεδόν για όλες τις ασθένειες που πριν ήταν ανίατες, έγκαιρη διάγνωση ασθενειών με μηχανήματα υψηλής τεχνολογίας, προληπτική ιατρική, λεπτές χειρουργικές επεμβάσεις, μεταμοσχεύσεις, τεχνική διευκόλυνση σε παραπληγικά άτομα, φαρμακευτική αγωγή, τηλεϊατρική κ.ά.).
- Βελτίωση συνθηκών εργασίας σε πιο ασφαλισμένο περιβάλλον και αύξηση παραγωγής αγαθών τα οποία γίνονται προσιτά σε όλους τους ανθρώπους.
- Μείωση ανθρώπινου μόχθου, χρόνου, απόστασης.
- Διάδοση γνώσης, πληροφοριών, άμεσης και έγκαιρης ενημέρωσης.

- Ανάπτυξη εκπαίδευσης, γραμμάτων και τεχνών.
- Προαγωγή της ζωής και του πολιτισμού.
- Αύξηση ελεύθερου χρόνου και διευκόλυνση ψυχαγωγίας και ξεκούρασης του ανθρώπου.
- Οικονομική ανάπτυξη, βιομηχανία, εξυπηρέτηση, εμπόριο, χρηματιστηριακά, νέες θέσεις εργασίας.
- Παγκοσμιοποίηση (επικοινωνία και αλληλογνωριμία μεταξύ των λαών, ανάπτυξη συνεργασίας, αλληλεγγύης, ειρηνικών σχέσεων με τα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας και επικοινωνίας)
- Αντιμετώπιση εγκληματικότητας, μέτρα προστασίας από αυτή, πρόληψη, εξιχνίαση εγκλημάτων.
- ...

* Αρνητικά / επιπτώσεις:

- Καταστροφή φυσικού περιβάλλοντος με ολέθριες συνέπειες για τις κλιματολογικές συνθήκες.
- Ρύπανση, μόλυνση αέρα, εδάφους, υδάτινων πόρων → υγεία του ανθρώπου και όλης της πανίδας και χλωρίδας..
- Απειλή πυρηνικού ή χημικού ολέθρου - Όπλα μαζικής καταστροφής.
- Αίσθηση παντοδυναμίας και καλλιέργεια αλαζονείας εκ μέρους κάποιων ατόμων ή χωρών – ανάπτυξη διεθνούς τρομοκρατίας.
- Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για αλλοτρίωση και υποδούλωση του σύγχρονου ανθρώπου (Έντονος ρυθμός ζωής, άγχος, καταναλωτισμός, λανθασμένα πρότυπα, πλήση εγκεφάλου, επιστημονική προπαγάνδα, παραπληροφόρηση κ.ά.)
- Ανάπτυξη κερδοσκοπίας και εγκληματικότητας, υλικού ευδαιμονισμού και εύκολου πλουτισμού με τη χρήση της τεχνολογίας.
- Επιπτώσεις στη δημόσια υγεία – γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα, φάρμακα με παρενέργειες
- Έλεγχος – επέμβαση στην ιδιωτική ζωή με τη χρήση της τεχνολογίας
- Εγκληματική χρήση διαδικτύου (οικονομικές απάτες, τυχερά παιχνίδια, πορνογραφικό υλικό, εκμετάλλευση – επηρεασμός ανηλίκων ή αδύναμων χαρακτήρων κ.ά.)
- Κατάχρηση - εθισμός – εξάρτηση από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή.
- ...

* Τρόποι αντιμετώπισης των επιπτώσεων της τεχνικής ανάπτυξης:

- Άσκηση κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου πάνω στις επιστημονικές και τεχνικές έρευνες και εφαρμογές- εγρήγορση- αντίδραση πολιτών, οργανωμένων συνόλων, για να αποτρέπουν την κακή χρήση της τεχνολογίας, αυστηρή νομοθεσία και αυστηρές ποινές.
- Παρακολούθηση επιστημονικών ερευνών από ειδικές επιτροπές.
- Ισόρροπη ανάπτυξη υλικού και πνευματικού πολιτισμού, ανθρωπιστική παιδεία και εκπαίδευση - καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών από την οικογένεια, πολιτεία, ΜΜΕ, ώστε να

αναπτύσσονται ηθικές αντιστάσεις και κριτική σκέψη ενάντια στην κατάχρηση, κακή χρήση ή εγκληματική χρήση της τεχνολογίας σε βάρος των συνανθρώπων μας, του εαυτού μας και του φυσικού περιβάλλοντος.

- Συνεχής ενημέρωση των πολιτών από ειδικούς για τις επιπτώσεις, τους κινδύνους από κατάχρηση τεχνολογικών προϊόντων.
- Επιστήμονες και πολιτικοί να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να μη βάζουν πάνω από τον Άνθρωπο τα όποια συμφέροντα, ιδιωτικά ή κρατικά.

E. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Θέμα: «Θα έλεγε κανείς ότι η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μια αντίφαση: Ποτέ ο άνθρωπος δεν ήταν τόσο ελεύθερος αλλά και τόσο δούλος ταυτόχρονα».

Να αναλύσετε **τους παράγοντες οι οποίοι στερούν την ελευθερία του σημερινού ανθρώπου.**

A. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

- Ο άνθρωπος σήμερα έχει απελευθερωθεί από τους καταναγκασμούς που του επέβαλλε στο παρελθόν η φύση, τα στοιχεία της φύσης, τις θεομηνίες κ.ά.
- Σκέφτεται, εκφράζεται και δρα χωρίς εσωτερικούς ή εξωτερικούς καταναγκασμούς.
- Παρουσιάστηκαν όμως καινούριες δεσμεύσεις που πολλές φορές ο ίδιος δεν τις συνειδητοποιεί.

B. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΑΛΛΟΤΕ

- **Οικονομική** ανεξαρτησία – απελευθέρωση, σχετική υλική ευμάρεια, λιγότερη φτώχεια → χρηματική επάρκεια → ικανοποίηση υλικών αναγκών και επιθυμιών
- Απελευθέρωση μέσω **τεχνολογίας**
- **Οικογενειακή** ελευθερία:
  - αποδέσμευση από έλεγχο, αξίες και παραδόσεις.
  - κριτική και αμφισβήτηση, διάλογος, δημοκρατική οικογένεια
- **Κοινωνική** ελευθερία:
  - κατάκτηση κοινωνικών δικαιωμάτων, παιδεία, εκπαίδευση, μόρφωση
  - ελεύθερη έκφραση μέσω της τέχνης και της επιστήμης
  - βελτιωμένες οι σχέσεις των δύο φύλων, ελευθερία σχέσεων
  - αποδέσμευση από κοινωνικά ταμπού, τρόπους συμπεριφοράς, ντυσίματος, διασκέδασης
  - κριτική, αμφισβήτηση, πλουραλισμός ιδεών
  - ελεύθερη επιλογή επαγγέλματος κ.ά.
  - συνεχής διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών ζωής, εργασίας, παιδείας

• Πολιτική ελευθερία:

- δημοκρατική διακυβέρνηση, ελευθερία έκφρασης, διάλογος, κριτικός έλεγχος ιδεών και κομμάτων.
- εξασφάλιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την πολιτειακή οργάνωση και το δίκαιο
- ανεξαρτησία πολιτικών ιδεών, πολυφωνία
- πολιτικοποίηση νέων
- αμφισβήτηση και κριτικός έλεγχος ιδεών και κομμάτων

• Ηθική ελευθερία

- απαλλαγή από προκαταλήψεις, προλήψεις και ταμπού
- αποδέσμευση από ηθικές και παραδοσιακές αξίες, κριτική και αμφισβήτησή τους
- ελαχιστοποίηση ηθικών φραγμών

• Θρησκευτική ελευθερία: ανεξιθρησκεία

Γ . Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΔΟΥΛΟΣ

• Κίνδυνοι για εθνική ελευθερία:

- υποδούλωση κι απώλεια εδαφικής ακεραιότητας ή αμφισβήτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων, π.χ. Κύπρος
- εξαρτήσεις οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές από τους ισχυρούς λαούς π.χ. ΗΠΑ

• Οικονομική δουλεία:

- στο χρήμα, οικονομική ασιδωσία, οικονομικός άνθρωπος
- εξαρτήσεις απο οικονομικά ισχυρούς
- στην ανεργία
- στις ανάγκες που δημιουργεί η εξέλιξη
- στον άκρατο ανταγωνισμό

• Υποδούλωση στην τεχνολογία:

- στην τεχνολογία (εξάρτηση, αυτοσκοπός) και στη μηχανή
- στην εξειδίκευση
- μονομέρεια

• Στην οικογένεια:

- άκρατος φιλελευθερισμός
- έλλειψη σεβασμού κι επικοινωνίας
- χάσμα
- απομόνωση

• Πνευματική υποδούλωση:

- κατευθυνόμενη και ελλιπής πληροφόρηση → προπαγάνδα, καταϊγισμός πληροφόρησης, πλύση εγκεφάλου μέσω της διαφήμιση → επιβαλλόμενα πρότυπα ζωής → υποδούλωση στα ΜΜΕ
- στερεότυπες αντιλήψεις αντίθετες με την ισότητα των ανθρώπων, διακρίσεις π.χ. ρατσισμός
- άγνοια, ημιμάθεια, περιορισμοί της ελεύθερης σκέψης

🔵 **Ψυχική υποδούλωση:**

- πάθη, αδυναμίες, ένστικτα
- καταναλωτισμός ως μηχανισμός εξανδραποδισμού, εξάρτηση από τις δευτερεύουσες πλαστές ανάγκες, κυριαρχεί ο ευδαιμονισμός, η καταναλωτική επίδειξη και το υλιστικό πνεύμα

🔵 **Στον κοινωνικό τομέα:**

- συμβιβασμοί και συναλλαγές
- ανευθυνότητα για συλλογικές υποχρεώσεις και δράσεις
- ευμάρεια, ηδονή
- χαλάρωση ηθών
- γρήγοροι ρυθμοί ζωής
- αλλοτρίωση
- ατομικισμός
- σκληρότητα
- μοναξιά, άγχος
- ανυπακοή σε κοινωνικούς κανόνες
- αντικοινωνική συμπεριφορά, βία, εγκληματικότητα, ναρκωτικά
- κοινωνικός αποκλεισμός και ρατσισμός
- αβεβαιότητα και φόβος (πόλεμοι, πυρηνικά, μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος)
- απελευθέρωση σχέσεων των δύο φύλων
- προκλητική εμφάνιση, παθητική διασκέδαση

🔵 **Στον πολιτικό τομέα:**

- αυταρχική άσκηση της εξουσίας, συγκεντρωτισμός εξουσίας, παραβίαση των δικαιωμάτων του πολίτη
- δημαγωγία, παραπλάνηση
- προπαγάνδα και υποδούλωση στα πολιτικά κόμματα
- φανατισμός, αντιδραστικότητα, οχλαγωγία
- ευπιστία
- πολιτική αδιαφορία (μη ενεργοί πολίτες)

🔵 **Στον ηθικό τομέα:**

- ανηθικότητα, αμοραλισμός
- κακοήθεια, ανευθυνότητα

- απόρριψη διαχρονικών αξιών, επικράτηση νέων ηθών και εθίμων
- μιμητισμός
- έλλειψη ηθικού και φιλοσοφικού στοχασμού και προβληματισμού

• **Στο θρησκευτικό τομέα:**

- φανατισμός, μισαλλοδοξία

ΚΑΛΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ